

ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΧΙΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1821

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Χίου, Ψαρών και Οινουσσών κ. Μάρκου

Την Εθνικήν και ηρωϊκήν δράσιν και τις θυσίας των Ελλήνων κληρικών κατά την διάρκειαν του Ιερού Αγώνος της Εθνικής παλιγγενεσίας επραγματεύθησαν οι μεγάλοι μας ιστορικοί Κ. Παπαρρηγόπουλος, Σπ. Λάμπρος και Σπ. Τρικούπης στην ιστορία που έγραψαν, ο Παύλος Καρολίδης στην "Σύγχρονη Ελληνική Εκκλησία" του Αρχιμ. Ευγενίου Κωσταρίδου, ο Δημ. Μπαλάνος στο "Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος" (1992), Αναστ. Γούδας στους "Παραλλήλους βίους των επί της Αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών" και πολλοί άλλοι ιστορικοί σε διάφορα Ημερολόγια, Περιοδικά και Εφημερίδες. Ελάχιστοι όμως αναφέρουν λεπτομερείς πληροφορίες για την εθνικοθρησκευτική προσφορά των Χίων κληρικών κατά τον Ιερόν Αγώνα.

Και όμως είναι πολλοί, πάρα πολλοί, ανέρχονται σε εκατοντάδες, οι σφαγιασθέντες, ολοκαυτωθέντες, ανασκολοπισθέντες Χίοι κληρικοί κατά την Ελληνική Επανάσταση "για του Χριστού την πίστη την Αγία και της Πατρίδος την Ελευθερία".

Ο Γάλλος ιστορικός Πουκεβίλ, περιγράφοντας την καταστροφή της Νέας Μονής λέγει ότι "200 κληρικοί διήλθον εν στόματι μαχαιρας, ίνα υπερασπίσωσι τους καταφυγόντας εκεί χριστιανούς" (Γούδα, Παράλληλοι Βίοι, Τομ. Α', σελ./λε).

Ευάριθμοι ήταν οι μοναχοί και οι μοναχές και εν γένει οι κληρικοί που εσφάγησαν στο Λωβοκομείο της Χίου, στον άγιο Μηνά, στις γυναικείες Μονές Χαλάνδρων και Καλλιμασιάς, στον Αγ. Γεώργιο Συκούση, στο Μοναστήρι "Βρεττού" στα Αρμόλια, στον Ανάβατο, στον Κάβο – Μελανιό και στην Ιερά Μονή Ρουχουνίου στο χωριό Καταρράκτης. Τόση υπήρξεν η

κτηνωδία των Τούρκων στην τελευταία περίπτωση ώστε να διαπράξουν τα πλέον αίσχιστα εγκλήματα (Φωτ. Λουφάκη "Σκλάβοι στα χέρια των δημίων" Εφημ. "Πρόοδος" αρ. φ. 5707/28 Ιουλίου 1949).

Ο ιστορικός Αλέξ. Βλαστός (Ιστορία Νήσου Χίου, τομ. Β', σελ. 201) λέγει ότι "οι Τούρκοι κατασφάζουσιν ή συγκαίουσιν ανηλεώς τρισχιλίους χριστιανούς κλεισθέντας προς ασφάλειαν εις τα Μοναστήρια του Αγ. Μηνά και της Νέας Μονής, καταισχύνουνσι και σύρουσιν εις αιχμαλωσίαν τας μοναχάς των Χαλάνδρων και της Καλλιμασιάς (Μονή Πλακιδιωτίσσης) και πληρούσι τον αέρα δια των αντιχριστων και βδελυρών αυτών κραυγών".

Ο ηγούμενος του Λωβοκομείου Χίου, Ιερομόναχος άνθιμος Πουλάκης, σ' ένα χειρόγραφο του που επιγράφεται "Κώδιξ του Ιερού Νοσοκομείου των ασθενών" δημοσιευθέν στο περιοδικό του εν Χίω Συλλόγου Αργέντη (τόμος 2ος, Έτος β', τεύχη 1-2, σελ. 171), αναφέρει: "Με το να ηκολούθησεν η οδυνηρά πτώσις και καταστροφή της Πατρίδος κατά το 1822:Μαρτίου 30:ημέρα της Μεγάλης Πέμπτης ηφανίσθη όλλη η Πατρίς οσαύτως και το Ιερόν τούτο Νοσοκομίον όλον κατεκαύθη και ηφανίσθη, τόσον οι Ιεροί Ναοί, όσον οσπίτια και κελήα των ασθενών, και οι ασθενείς αδελφοί (οι ασθενείς εισερχόμενοι εις το Λωβοκομείον εγένοντο μοναχοί ώστε με τις προσευχές να ανακουφίζονται και να διασκεδάζουν τις θλίψεις τους) συμποσούμενοι εις εβδομήνταεξ, άνδρες και γυναίκες κατεσφάγησαν απανθρώπως και κατεκαύθησαν, εξ ων μόνον πέντε διεσώθησαν και ο εφημέριος Άνθιμος Ιερομόναχος Πουλάκης" (Η ορθογραφία είναι του πρωτοτύπου).

Ο Γ. Ζολώτας στην "Ιστορία της Χίου" (τόμος Γ', β. σελ. 525) λέγει ότι στον Αγ. Μηνά οι Τούρκοι, μετεχειρίσθησαν την αγχόνην για τους κληρικούς.

Στην προσπάθειά μας «ως μήτε τα γενόμενα εξ ανθρώπων τω χρόνω εξίτηλα γένηται» κατά τον Ηρόδοτο θα διατυπώσουμε μερικές ιστορικές πληροφορίες έχοντας ως Πηγές ή Βοηθήματα.

- Αν. Γούδα: Παράλληλοι βίοι των επί της Αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεφάντων ανδρών.

- Γ. Ζολώτα: Ιστορία της Χίου.

- "Χιακόν Αρχεῖον Βλαχογιάννη"

- Χειρόγραφοι Κώδικες της Ι. Μητροπόλεως και των Ναών της Χίου.

- Ο Βίος και το Έργον του Εθνομάρτυρος Μητρ. Χίου Πλάτωνος Φραγκιάδου (Νικ. Κρουσουλούδη).

Χιακά Εκκλ. Χρονικά Πρωτοπρ. Μάρκου Αγ. Βασιλάκη.

Εκτός Χίου οι Χίοι κληρικοί αξιώθηκαν του στεφάνου του μαρτυρίου. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε' θυσιαζόμενος υπέρ της αγίας Πίστεώς μας και του ευσεβούς Έθνους μας, είχε στο πλευρό του και Χίους κληρικούς, τον Εφέσου Διονύσιον Καλλιάρχη (Π. Κοντογιάννης, "ΑΘΗΝΑ" ΙΗ' τόμος και Κ. Αμαντος "Ελληνικά" Τόμος Η', τεύχος 1, σελ. 81), τον καταγόμενον από Φαναριώτικη Χιακή οικογένεια, τον πλουσιότερο – κατά τον Πουκεβίλ – άνδρα του Ελληνικού κλήρου, και τον Ανδριανουπόλεως Δωρόθεον Πρώϊον, τον σεβάσμιον και μελιχίον εκείνον Χίον κληρικόν, τον σοφόν και μέγα διδάσκαλον του Γένους, τον γνωστότατον ανά το Πανελλήνιον, τότε για τις πολλές αρετές του, ιδίως για τη φιλομάθειά του.

Υπέστησαν και οι δύο αυτοί Χίοι κληρικοί τον δι' αγχόνης μαρτυρικόν θάνατον, αφού προηγουμένως υπέφεραν κλεισμένοι στη φυλακή με τους άλλους αγίους αρχιερείς και πρωτοπρεσβύτερους, φρικώδη βασανιστήρια κατά την μαρτυρίαν Ευρωπαίων συγγραφέων.

Μέσα στη φυλακή οι δήμιοι με στρέβλες, με στεφάνους αλισσοειδείς, με σιδηρούς όνυχας και με πυρωμένες πυράγρες και φραγγέλια καταξοσχίζουν και κατακαίουν και κτυπούν τις σάρκες και την κεφαλή των αγίων Συνοδικών και τους πτύουν κατά πρόσωπον.

Και όταν οι δήμιοι τους επρότειναν να εξωμόσουν τη θρησκεία τους, την οποίαν ο Σουλτάνος θεωρεί και εκήρυξε ασυμβίβαστον προς τους νόμους του κράτους αυτοί ως Μακκαβαίοι απεκρίθησαν:

"Είμεθα έτοιμοι να αποθάνωμεν υπέρ της θρησκείας των Πατέρων μας" (Γούδα, Παράλληλοι Βίοι Τόμος Α' σελ. 76).

Τους ομιλούν κατόπιν οι δήμιοι για τη δόξα του Σουλτάνου: "Αχ της δόξης", ανεφώνησεν ο Διονύσιος Καλλιάρχης, "της δόξης, ω πόσον ωραία είναι αυτή, αλλά εκεί, εκεί βλέπω την αληθή δόξαν. Εκεί εν τω ουρανώ διανοίγω τα ανάκτορα του Βασιλέως μου, καθημένου εν τη απείρω Αυτού Δόξη, εκ δεξιών του αιωνίου Πατρός των πάντων. Κακόμοιροι άπιστοι: Ευλογήσατε το Θεόν μου, εξωμόσατε τον ψευδή υμών Προφήτην" (Γούδα παράλληλοι βίοι, τόμος Α').

Και ο Δωρόθεος Πρώϊος, επειδή έβλεπε το τέλος να πλησιάζει, λέγει στους συνδεσμώτες αγίους αρχιερείς:

"Μακάριοι Ιεράρχαι!! θεοσέβαστοι αρχιερείς και άγιοι Πατέρες οι συμπεφυλακισμένοι Ο θάνατός μας είναι ενδοξότερος των επί Νερώνων, Δομετιανών, Τραϊανών και Σεβήρων μαρτυρησάντων, διότι πιστεύομεν υπέρ της απελευθερώσεως του Έλλην. Έθνους εκ των ονύχων του τρισβάρβαρου Ισλάμ! Θαρσείτε!".

Οι δήμιοι και οι Ουλεμάδες, για να ικανοποιήσουν την εξυβρισθείσαν θρησκεία τους διατάσσουν την εκτέλεση της ποινής.

Εξάγονται εκ της φυλακής και φέρονται εις τον τόπον του μαρτυρίου όπου απαγχονίζονται.

Κατά τον Άμαντον ο Καλλιάρχης εκρεμάσθη την 10ην Απριλίου συγχρόνως με τον Πατριάρχη, ο δε Πρώϊος ο οποίος κατά τον Κ. Οικονόμου τον εξ Οικονόμων, υπήρξε των Αρχιερέων περικλεέστατος, κορυφαίος της Αγιωτάτης Συνόδου, των σχολείων στερεωτής, των διδασκάλων υπερασπιστής και των μαθητών διατροφεύς και εμψυχωτής, κατά δε τον Κούμα αστήρ φαεινότατος, ποιμήν ακάματος και ιεράρχης φιλόμουσος, εκρεμάσθη την 4ην Ιουνίου.

Δεν υπέφεραν ολιγώτερα βασανιστήρια και δεν υπέστη ολιγώτερες κακουχίες και εξευτελισμούς, από τους δύο προηγούμενους Χίους κληρικούς, στην ίδια έδρα της επαρχίας του, ο σοφός και συνετός Μητροπολίτης Χίου Πλάτων Φραγκιάδης, (αξιόλογη για τον οποίον είναι η μελέτη του διδάσκοντος στο Α.Π.Θ. Νικολάου Σ. Κρουσουλούδη "Ο Βίος και το Έργον του Εθνομάρτυρος Μητροπολίτη Χίου Πλάτωνος Φραγκιάδου" Θεσσαλονίκη 1983). Ο Πλάτων φυλακίσθηκε μαζί με τους Χίους προύχοντες, τον Αρχιδιάκονό του Μακάριον Γαρή από το Βροντάδο, σύμφωνα με το Ευαγγελικό "όπου ειμί εγώ, εκεί και ο διάκονος ο εμός έσται", τον ηγούμενο της Νέας Μονής Νεόφυτο Βενέτο και πολλούς άλλους Χίους κληρικούς και λαϊκούς, στη σκοτεινή φυλακή του Κάστρου δηλ. του Φρουρίου της πόλεως όπου υπέστησαν τα πάνδεινα.

Σε δύο δωμάτια, στενά, σκοτεινά, υγρά παρέμεινε ο τρισόλβιος Εθνομάρτυς ο Χίου Πλάτων με τον Αρχιδιάκονό του και τους υπόλοιπους κληρικούς και λαϊκούς επί 41 ημέρας, τρεφόμενοι ημερησίως με ελάχιστη ποσότητα (60-80 δράμια) εικοσαετούς παξιμαδιού που δεν διέφερε από το τούβλο στο χρώμα και τη σκληρότητα. Νερό που εδίδετο ημερησίως ένα ποτήρι ακάθαρτο.

Το υπεράριθμο πλήθος των ζουφίων της φυλακής διέκοπτε τον ολίγον ύπνο που οι φυλακισμένοι είχαν ανάγκη προς ανάπαυση. (Βλέπε Αναμνήσεις Ανδρέου Μαμούκα "Χιακόν αρχείον Βλαχογιάννης" τομ. Α' σελ. 311). Ενώ οι άλλοι φυλακισμένοι εξήρχοντο της φυλακής και αντικαθίσταντο ο Μητροπολίτης και ο Αρχιδιάκονος παρέμειναν στη φυλακή διαρκώς.

Την 23ην Απριλίου 1822 ημέρα Κυριακή και περί 10ην π.μ. άρχισαν να εξάγουν εκ της φυλακής τους ηρωικούς εκείνους άνδρες, αγνώριστους από τις κακουχίες και την πείνα.

Πρώτος ήτο ο ενάρετος Μητροπολίτης Πλάτων με τον αρχιδιάκονο Μακάριο Γαρή και εννέα προύχοντες και ακολούθησαν ανά δέκα οι υπόλοιποι και απηγχονίζοντο στην κεντρική πλατεία του νησιού (πλατεία Βουνακίου) κατά μήκος του Κάστρου. Ο ποιμήν ο καλός την ψυχήν αυτού τίθησι υπέρ των προβάτων".

Κανένας δεν εδειλίασε, δεν ελιποψύχησε, δεν εδάκρυσε, δεν έχασε το θάρρος του. Ο ένας υπεστήριζε και ενθάρρυνε τον άλλον, θώρακα έχοντες την προς τον Θεόν πίστη. (Αιμ. Σάρρου "Το Κάστρο της Χίου" σελ. 133). Ο Τουρκικός όχλος από τα τείχη του Κάστρου χειροκροτούσε και φώναζε με μανία.

Για να εξευτελίσουν ακόμη περισσότερο το ιερό λείψανο του σεβασμίου Ιεράρχου, περιέθηκαν στην ιερά κεφαλή του τουρκικό σαρίκι και παρέδωσαν τα σώματά στους προθυμοτάτους για τέτοιες πράξεις Εβραίους, που τα έρριξαν στη θάλασσα.

Εμπνευσθείς από την θυσίαν αυτήν ο ποιητής Ορφανίδης γράφει:

"Των μαρτύρων φορεί το στεφάνι

η χρηστή των προκρίτων ομάς

ως κηδείας δ' ο Χίου τιμάς

εμπαιγμούς Ιουδαίων λαμβάνει"

(Αγ. Μηνάς, ποίημα επικολυρικό σελ. 27)

Μετά τον απαγχονισμό του Πλάτωνος και των άλλων προκρίτων παρέμειναν στη φυλακή ο ηγούμενος της Νέας Μονής Νεόφυτος Βενέτος εκ Λιθίου και 12 Μαστιχοχωρίτες. Εκεί εξαιτίας των συνθηκών πέθαναν από λοιμώδη νόσο πλην του Νεοφύτου.

Ο Νεόφυτος, διαιτώμενος σε τέτοιες συνθήκες εξήλθε ρακένδυτος, ημιθανής, κεκαρμένος στον πώγωνα και την κεφαλήν στις αρχές Οκτωβρίου 1822.

Αυτές τις δοκιμασίες υπέμεινε καρτερικά ο Νεόφυτος Βενέτος κατά την μαρτυρικήν σφαγήν της Χίου το 1822.

Κρατούμενος στη φυλακή απεβίωσε από την πείνα, τις κακουχίες και τη λοιμική νόσο ο ογδοηκοντούτης Ιερέυς Χριστόφορος Ψωμάς, εφημέριος του Ι. Ναού Υπαπαντής της λεγόμενης Παναγίας Ατσικούσαινας. Ο Βαχίτ-Πασάς διέταξε να τον κρεμάσουν και νεκρό (Αναμνήσεις Μαμούκα "Χιακόν Αρχείον" Τομ. Α', σελ. 116).

Μεταξύ των ομήρων ήταν ο ιερέυς Βιτέλας από την Καλαμωτή, μεγάλο χωριό της Νοτ. Χίου, ο οποίος απέθανε από τις κακουχίες και οι Τούρκοι έρριξαν το λείψανό του στη Σούδα, περιοχή προ του Κάστρου της πόλεως.

Αλλά και οι εκτός της φυλακής του Φρουρίου ευρισκόμενοι την περιόδον εκείνοι Χίοι κληρικοί αξιώθηκαν της τιμής του μαρτυρίου.

Στο χωριό Αγ. Γεώργιος ο Συκούσης, ο ιερέυς Γεώργιος Φραγκάκης, μετά τη σφαγή της οικογενείας του και τον εμπρησμό της οικίας του, συλλαμβάνεται και οδηγείται "ως πρόβατον επί σφαγήν" στο νάρθηκα του Ναού του Αγ. Γεωργίου στο χωριό του. Εκεί διετάχθη να εξωμόσει και να πατήσει επάνω στον Εσταυρωμένο. Στην αρνητική και ομολογιακή για την πίστη του στάση του οι Τούρκοι τον εβασάνισαν φρικωδώς και τον ανεσκόλοπισαν (περιοδ. "Νέα Χίος" 1 Ιανουαρίου 1914, αριθμ. φυλ. 321, υπό Βικτ. Κουκουρίδου, ιατρού).

Στο χωριό Καλλιμασιά οι Τούρκοι συνέλαβαν τον διάκονον του χωριού μέσα στο σπίτι του και εκεί, ενώπιον της διακονίσσης, εκριζώνουν τις τρίχες από την κεφαλή και το πρόσωπόν του, του αποκόπτουν τα αυτιά, την γλώσσα, τη μύτη και τέλος την κεφαλή, την οποία ρίπτουν στην ποδιά της συζύγου του. (εφημ. "Παγχιακή" 24 Ιουνίου 1930, υπό διδασκάλου Γ. Κοκκώδη).

Τούρκος κρεοπώλης, ονομαζόμενος Αλή-Αγάς, συνέλαβε τον Πρωτοπρεσβύτερο του Αγ. Γεωργίου Συκούση, ίππευσε επάνω του και μαστιγώνοντάς τον τον οδήγησε στην πόλη της Χίου όπου τον απεκεφάλισε κοντά στον ποταμό Καλοπλύτη "βαστάζοντα τα στίγματα του μαρτυρίου του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού εν τω σώματι αυτού". (Ζολώτα, Ιστορία Χίου, Τομ. Γ' β σελ. 562).

Με όμοιο τρόπο απεκεφαλίσθη και ο ιερέυς της Κυδιάντος Κωνσταντίνος Κούνουπας στην περιοχή του Βροντάδου που ονομάζεται Βρύση Πασά.

Ο ιερομόναχος Κωνσταντίνος Πίτικας αφού αρνήθηκε να εξωμόσει κατακρεουργήθηκε και το λείψανό του εσύρθη από τους δήμιους του στην πλατεία της πόλεως.

Ο ιερομόναχος Λεόντιος Μιχαλάκης, προηγούμενος της Ν. Μονής εκκατομήθη έξω από την εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στο Θολοποτάμι . ("Χιακό Αρχείο Βλαχογιάννη Τομ. Α' σελ. 346).

Ο μοναχός Κωνσταντίνος Μαυρογένης εσφάγη στην πλατεία της πόλεως ("Χιακό Αρχείο Βλαχογιάννη", Τομ. Α', σελ. 347).

Στο Ναό των Εισοδίων, στο μεσαιωνικό χωριό Ανάβατος, ολοκαυτώθηκαν ο ιερέυς Ιωάννης Καλαμάρης, ο ιερέυς Ιωάννης Σιδεράτος και άλλοι των οποίων τα ονόματα μας είναι άγνωστα.

Στο χωριό Αυγώνυμα εσφαγιάσθη ο διάκονος Ιωάννης Παλαβίδης και στο χωριό Βουνό ο διάκονος Γεώργιος Παυλίδης.

Η Ιερά Μονή Βρεττού (Αρμόλια) έγινε παρανάλωμα του πυρός και οι οσιώτατοι Πατέρες υπέστησαν δια πυρός και μαχαίρας μαρτυρικών θάνατον. Αυτοί ήταν: ο Καθηγούμενος Καπίτων και ο Σεραπίων από την Καλαμωτή, ο Καρύων από τα Νένητα, ο Κύριλλος, ο Νείλος και ο Σέριδος από την Κοινή, ο Σαμουήλ από την Χίο, ο Άνθιμος από την Κρήνη, ο Νίκων από την Ρούμελη και ο Σεραπίων και ο Γερμανός από την Πελοπόννησον.

Ο ιερέυς Ιωάννης Κουφός ευρισκόταν στην περιοχή Κάβο-Μελανιός. Εκεί ενώ απήγγειλε τους χαιρετισμούς της Παναγίας εδέχθη κτύπημα στο κεφάλι από Τούρκο, προφθάνων να πει τον θυρανοίξιον του Παραδείσου λόγον: "Μνήθητί μου, Κύριε, όταν έλθης εν τη Βασιλεία Σου".

Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Αγίου Μηνά, Θεοδόσιος Λουφάκης, ανεσκολοπίσθη το Μ. Σάββατο του 1822 πάνω στο κοντάρι στο οποίο υψωνόταν η εικόνα της Αναστάσεως.

Ο Άνθιμος Αργέντης ιερομόναχος και ηγούμενος της Ιεράς Μονής Μουνδών απόγονος του Αγίου Νεομάρτυρος Ανδρέου του Αργέντη και του Ευστρατίου Αργέντη απαγχονισθέντος μαζί με το Ρήγα Φερραίο, εσφαγιάσθη κατά την συγγραφέα Αιμιλία Σάρου.

Ο ιερεύς Ιωάννης Θεοτοκάς αφού ηλείφθη με λάδι σ' όλο του το σώμα, εκρεμάσθη και εκαύσθη.

Ο ιερομόναχος Κλήμης Βενέτος κτήτωρ του Ιερού Ναού Αγίας Μαρίνης Εγκρεμού εσφάγη ενώ η εκκλησία του επυρπολήθη.

Ο ιεροκήρυξ πατήρ Ιάκωβος Μαύρος ολοκαυτώθηκε την ημέρα του Πάσχα στον Άγιο Μηνά ενώ λειτουργούσε. (Γ. Ζολώτα "Ιστορία της Νήσου Χίου" Τόμος Γ' β' σελ. 524).

Μέσα στον περίβολο του ιερού Καθεδρικού Ναού Αγίου Γεωργίου Βροντάδου ή κατά άλλους στο σπήλαιο Φαγάνου, νοτιότερον του Ναού, φονεύεται υπό των Αγαρηνών ο ιερεύς Μιχαήλ Τσουρής, ευλαβής και σεμνός λειτουργός, φίλος στενός και λάτρης του Αγίου Μακαρίου του Νοταρά, επισκόπου Κορίνθου και εφημέριος του Ιερού Ναού Αγίων Πέτρου και Παύλου στο Βροντάδο, όπου ασκήτευσε ο Άγιος Μακάριος και όπου ευρίσκεται ο τάφος του.

Μαρτυρικόν τέλος βρήκε ο μοναχός Παρθένιος Χ' Κωνσταντή Παντευγένου στο παλαιό χωριό "Καταρράκτης" ("Γ' Κώδιξ Ιεράς Μητροπόλεως Χίου" Σελ. 129).

Όμως η ύψιστη των θυσιών των Χίων κληρικών κατά τις ημέρες εκείνες, υπήρξε εκείνη του Εθνομάρτυρος ιερέως του Ιερού Καθεδρικού ναού Αγίου Γεωργίου Βροντάδου π. Σταματίου Χαρτουλάρη. Αυτός εγεννήθη στην ενορία αυτή και ιεράτευσε, μεσήλιξ περίπου, στο Ναό του μεγαλομάρτυρος αγίου κατά τους χρόνους της επανάστασεως διατελών και ιερατικός προϊστάμενος του Ναού. Ιεροπρεπής και καλλίφωνος διεκρίνετο για την ευσέβειαν και τον ζήλον του προς την θρησκείαν.

Κατά την Μ. Πέμπτην, 30 Μαρτίου 1822, όταν η Τουρκική αρμάδα παρέπλεε τα παράλια του Βροντάδου βομβαρδίζουσα και ενσπείρουσα τον πανικόν στους επαναστατήσαντες κατοίκους, ο ευλαβής αυτός ιερέυς ελειτουργούσε στο Ναό, μόνος, μη δεχόμενος να διακόψει την λειτουργία πριν από το τέλος της. Αλλά δεν παρήλθε πολύς χρόνος και οι Τούρκοι, που ευρισκόταν μέσα στο φρούριο πήραν θάρρος, άνοιξαν τις πύλες και ώρμησαν εναντίον των χριστιανών. Μια ομάδα από τους εξελθόντες Τούρκους με αρχηγό το Χουσεϊν Βεζυράκη (Κανταρτζή) ιδιοκτήτη αγροκτήματος κοντά στο χείμαρρο Αρμένη, στην περιοχή του Βροντάδου, κατευθύνθηκε προς το Βροντάδο. Αφού καθ' οδόν ελεηλάτησε και κατέκαυσε τις εγκαταλελειμμένες οικίες, έφθασε στον περίβολο του Ναού του Αγίου Γεωργίου, προ της ωραίας Πύλης του οποίου ατάραχος ο παπά Σταμάτης Χαρτουλάρης ανεγίγνωσκε το Ευαγγέλιον του Νιπτήρος. Οι αιμοσταγείς τύραννοι εισέβαλαν με γυμνά ξίφη στο Ναό και βλέποντες τον ιερέα να συνεχίζει με δάκρυα στα μάτια την ανάγνωση του ιερού Ευαγγελίου, ορμούν με ύβρεις και λύσσα εναντίον του. "Νταχά σολιόρσουν Γκιαούρ" και με τα λόγια αυτά τον αρπάζουν από τις τρίχες της κεφαλής, τον κτυπούν με τα ξίφη, του κόβουν την γλώσσα, τον ποδοπατούν και αφού τον ετυράνησαν, τον έσυραν αιμόφυρτο εντός του Ιερού Βήματος και τον απεκεφάλισαν επί των βαθμίδων της Αγίας Τραπέζης, κάτω από την οποία, σπαράσσουσιν ακόμη έκρυσαν την κεφαλή του. "Γίνου πιστός άχρι θανάτου και δώσω σοι τον στέφανον της ζωής".

Οι δήμιοι αφού ελεηλάτησαν το Ναό, τον έκαυσαν με αυτόν δε απετέφρωσαν και τα λείψανα του μάρτυρος ιερέως. Μετά την παλινόστηση των Χίων από την Σύρο και τα άλλα νησιά, στα οποία είχαν καταφύγει για να σωθούν από τη σφαγή, οι κάτοικοι του Βροντάδου ανασκάπτοντες τα ερείπια του Ναού, βρήκαν ημίκαυστη την τίμια κάρα του μάρτυρος ιερέως η οποία φυλάσσεται σήμερα εις το Ιερόν Βήμα του Ναού εντος απλού κιβωτίου.

Πάνω σ' αυτήν ο αρχιμανδρίτης Στέφανος Τσιχλής, προϊστάμενος του Ναού αργότερον έγραψε:

"Η πάνσεπτος Κάρα του νέου Ιερομάρτυρος Σταματίου Πρεσβυτέρου της εκκλησίας Αγίου Γεωργίου Βροντάδου της Χίου, ευρόντος φρικτόν μαρτυρικόν θάνατον εν αυτώ τω Ναώ υπό των απίστων Αγαρηνών εν ω ετέλει την θείαν Μυσταγωγίαν, μη θελήσαντος να την αφήσει ατελείωτον εν γνώσει του μέλλοντος τέλους αυτού 1822".

Πιστεύουμε ότι για τον μάρτυρα τούτον ιερέα ισχύουν τα εξής των Ιερών της Εκκλησίας μας Κανόνων: "Εάν τον λειτουργόν επιπέσωσιν εχθροί ή αλλόφυλοι ή αιρετικοί και φονείς και δεν δύναται να τελειώση την θείαν λειτουργίαν πρέπει να συστειλή τα Άγια, δια να μη

μείνωσιν εις χλεύην και εμπαιγμόν εκείνων των ληστών. Αυτός δε θέλει φύγει αν δύναται . Εάν δε μείνη κρείττον είναι, και αν φονευθή, ως μάρτυς στεφανούται". ("Ιερά Ανθολογία" έκδοσις Γ' Περί των σεπτών και θείων επτά Μυστηρίων της Εκκλησίας υπό Δανιήλ Γεωργοπούλου της εν Δημητσάνη Σχολής, σελ. 92, εγκριθείσα υπό Ανδρούσης Ιωσήφ, Ταλαντίου Νεοφύτου, Τριπόλεως Δανιήλ, και Καλλινίκου Καστόρχη).

Συμπεράσματα από την συνοπτική, επιγραμματική σχεδόν, αυτή αναφορά.

1. Σκληρός τρόπος μαρτυρίου που συνδυάζει τον εξευτελισμό την ταπείνωση του προσώπου και την βάσανον του σώματός του.

2. Η κλήση πολλών να εξωμόσουν, να αρνηθούν δηλαδή την πίστη τους, δεικνύει ότι δεν εφονεύοντο απλώς εξαιτίας της σφαγής, όπως οι σφαγιασθέντες λαϊκοί κάτοικοι του νησιου, αλλά ότι το μαρτυρικόν τέλος τους υπήρξεν ο καρπός ο θεοφιλής και θεοτίμητος, του ομολογιακού χαρακτήρος του μαρτυρίου τους, δηλαδή της εμπράκτου δείξεως της πίστεώς τους "όστις ομολογήσει εμέ έμπροσθεν των ανθρώπων, ομολογήσω καγώ αυτόν έμπροσθεν του Πατρός μου του εν τοις ουρανοίς". Ως εκ τούτου, άλλοι αρμοδιώτεροι εμού, θα έπρεπε να εξετάσουν τη δυνατότητα οι εθνομάρτυρες Χίοι κληρικοί να καταταγούν στους ιερομάρτυρες.

3. Το μαρτυρικό τέλος των Χίων κληρικών δεν έσβησε την βαθύτατη πίστη του αγιοτόκου νησιού αλλά αντιθέτως απετέλεσε βασικό και σημαίνον κίνητρο για τη συντήρηση του εσώτατου πόθου των πιστών γιατί είχε ως αντικείμενο τη διατήρηση της θρησκευτικής και εθνικής ταυτότητος. Είναι αξιοσημείωτη η άνθηση του μοναχισμού στο νησί κατά τους χρόνους που ακολούθησαν με την παρουσία μεγάλων οσιακών μορφών.

4. Η ανάμνηση των εθνομαρτύρων Χίων κληρικών συνέβαλλε στο να προτάσσεται μέχρι σήμερα η ορθόδοξη χριστιανική πίστη σε κάθε εκδήλωση της ζωής των Χίων με αποτέλεσμα να είναι ο κύριος συνδετικός κρίκος του λαού μας.

Το μαρτύριο των Χίων κληρικών το 1821 αποτελεί γεγονός που σηματοδοτεί την ιστορική πορεία του νησιού. Κι αν το έδαφος της Χίου δεν είναι πλούσιο σε χλωρίδα, ίσως κατά την ταπεινή μας γνώμη, οφείλεται στο ότι το μόνο γεωλογικό συστατικό αυτού του εδάφους είναι το αίμα των μαρτύρων της πίστεως.

"απόδος ουν αυτοίς ο Δίκαιος Κριτής τον της δικαιοσύνης στέφανον". Και εμείς αναθεωρούντες την έκβασιν αυτών της αναστροφής, μιμούμεθα την ανδρείαν του πραέος και μαχητού, όπως την καθορίζει ο λόγος του Απόστολου Παύλου:

Υβριζόμενοι ευλογούμεν

διωκόμενοι προσευχόμεθα

βλασφημούμενοι παρακαλούμεν.

Χίοι, Λευίται μάρτυρες

οι καλώς αθλήσαντες και στεφανωθέντες

πρεσβεύσατε προς Κύριον

ελεηθήναι τας ψυχάς ημών.